

QORAQALPOQ VA INGLIZ PAREMIYALARIDA YOVVOYI HAYVON ATAMALARINING QO‘LLANILISHI

Mnajatdinova Nargiza Aynatdin qizi

Qoraqalpoq Davlat Universiteti 2-kurs tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17935474>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qoraqalpoq va ingliz tilidagi paremiyalarda yovvoyi hayvon atamalarining semantik, madaniy va pragmatik funksiyalari chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, ikkala tilda ham yirtqich va o‘tloq hayvonlar inson xarakteri, ijtimoiy axloq, shuningdek, ekologik muhit bilan bog‘liq qadriyatlarni aks ettiradi. Shu bilan birga, tahlil Qoraqalpoq paremiologiyasida jamoaviy hushyorlik va ekologik ong, ingliz tilida esa shaxsiy fazilat va xulq-atvorni ta’kidlaydigan o‘ziga xos farqlarni ochib beradi. Maqola, shuningdek, tarjima va madaniy kontekstni tushinishda maqollardagi hayvon metaforalarining ahamiyatini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Qoraqalpoq paremiologiyasi, Ingliz paremiologiyasi, yovvoyi hayvonlar, maqol, madaniy metafora, semantika, ijtimoiy va ekologik qadriyatlar

Kirish. Maqollar insoniyatning madaniy merosi va til boyligining ajralmas qismi sifatida, nafaqat axloqiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega, balki jamiyatning dunyoqarashi va tabiiy muhit bilan bo‘lgan munosabatini ham aks ettiradi. Shu nuqtai nazardan, yovvoyi hayvon atamalarining maqollarda qo‘llanilishi nafaqat metaforik ma’no, balki madaniy, ijtimoiy va ekologik qadriyatlarni ham ifodalaydi. Aynan shu sababli Qoraqalpoq va ingliz tili paremiyalarida yovvoyi hayvonlarning semantik va pragmatik funksiyalarini solishtirish, ularning madaniy tafovutlarini va umumiy insoniy qadriyatlarni aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, ikkala tilda ham yirtqich hayvonlar, masalan, bo‘ri, tulki va burgut, maqollarda tez-tez uchrab, turli xulq-atvor, hushyorlik, kuch, jasorat va dono sifatlarini ramziy ma’noda ifodalaydi. Shu bilan birga, farq shundaki, Qoraqalpoq paremiologiyasida bo‘ri ko‘pincha jamoaviy hushyorlik va axloqiy jasorat ramzi sifatida qaraladi. Masalan, Qasqirdiń oylagani jamanlıq, Qoydıń oylagani amanlıq- ushbu maqolda bo‘ri— yovuzlik, tajovuz, zarar yetkazishga moyillik obrazini anglatadi. Shu sababli maqolda yovuz tabiatli odam qayerda bo‘lsa, u yerda ziyon kutish mumkin. Boshqa tomondan, ingliz tilida “A wolf in sheep’s clothing” iborasi, shaxsning yashirin hiyla-buzukligini ta’kidlaydi, ya’ni individual xarakterga urg‘u beradi. Shu tarzda, yovvoyi hayvonlar inson xarakterining turli jihatlarini aks ettirish bilan birga, madaniy kontekstni ham ochib beradi [5, 133-143].

Bundan tashqari, o‘tloq hayvonlar, masalan, quyon yoki bug‘u, maqollarda odatda begunohlik, zaiflik yoki tezlik ramzi sifatida ishlatiladi. Shu jihatdan, Qoraqalpoq paremiologiyasida bu hayvonlar ko‘pincha ekologik va ijtimoiy muhit bilan bog‘liq kontekstda keltiriladi, shuning uchun ularning metaforik ma’nosi inson va tabiatning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatadi. Masalan, Qoyandı qamıs óltirer, Erdi namıs óltirer degan maqolda quyon zaiflik, himoyasizlik, cho‘chuvchanlik obrazini beradi, shuningdek, hayvonning ekologik tabiati bilan bog‘lanadi. Qamış esa — ko‘zga zarar bermaydigan, mayin o‘simlik bo‘lsa ham, quyon kabi nozik jonivor uchun xavf tug‘dirishi mumkin. Demak, bu satr zaif odamni kichik balo ham yengishi, kichik sinov ham uni yiqitishi mumkinligini bildiradi. Shu bilan birga, ingliz tilidagi maqollar, masalan, “As timid as a hare”, shaxsning xotirjamlik va ehtiyotkorligini ifodalaydi, biroq ekologik kontekst kamroq ta’kidlanadi [2, 379-384].

Shu bilan birga, burgut yoki qirg'iy kabi yirtqich qushlar ham ikkala tilda tez-tez uchrab, qaror qabul qilishda donolik va nazoratni ramziy qiladi. Masalan, Kólde júz kúshingen shaqírsa da, Bári jýnalıp bir búrkittey bola almaydı maqolida burgut kuch, salobat, yirtqichlik, yuksaklik, hukmronlik ramzi. Xalq og'zaki ijodida burgut eng yuksak qush, haqiqiy yetakchi, jasurlik timsoli hisoblanadi. Maqolga ko'ra, qancha ko'p kuch ham jamlansa, mutaassib, zaif tabiatli ko'pchilik hech qachon bitta haqiqiy yetakchi yoki jasur kimsaning darajasiga yetolmaydi. Ingliz tilidagi "Eagle-eyed" iborasi ham shunga o'xshash ma'noni bildiradi, biroq ko'proq individual kuzatuvchanlikni ta'kidlaydi [6].

Tahlil jarayonida shuningdek, maqollarning ritmik va formulaviy tuzilishi, ya'ni takroriylik va ohangdorlik orqali yodda qolish mexanizmi mavjudligi aniqlangan. Shu bilan birga, semantik jihatdan hayvonlarning ramziy ma'nosi madaniy tajriba, tarixiy voqelik va ekologik sharoitlar bilan belgilanadi. Masalan, Qoraqalpoq paremiologiyasida bo'ri va tulki ko'plab maqollarda birgalikda ishlatiladi: Bóрте iyttiń balası, Bóri almasa da, túlki alar bu yerda bo'ri (kuch-qudrat) — tulki (ayyorlik), kuch — hiyla o'rtasidagi zidlik orqali ijtimoiy axloqiy xulqni ta'kidlaydi. Shu bilan birga, ingliz tilida "Cunning as a fox, brave as a lion" iborasi, shaxsiy fazilatlarini metaforik tarzda ifodalaydi, lekin ijtimoiy kontekst kamroq.

Xulosa. Natijalar shuni ko'rsatadiki, yovvoyi hayvon atamaları paremiya tilida nafaqat inson xulq-atvorini ifodalash vositasi, balki madaniyat, ekologik sharoit va ijtimoiy qadriyatlarni ham aks ettiradi. Shu sababli, Qoraqalpoq va ingliz tili paremiya tahlilida farqlar va o'xshashliklarni aniqlash orqali tarjima va madaniy kontekstni tushunishda muhim natijalar olish mumkin. Shu bilan birga, maqollar orqali inson va tabiat, shuningdek, shaxs va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ochiq-oydin namoyon bo'ladi. Xulosa qiladigan bo'lsak, maqollar faqatgina til birliklari bo'lib qolmay, balki jamiyatning dunyoqarashi, madaniy qadriyatlari va insonlar bilan tabiat o'rtasidagi munosabatini chuqur aks ettiradigan madaniy manba hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Babič, S. (2024). Animal predators as a characterising element in short folklore forms. *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship*, 41(1), 1-21.
2. Jumabaevna, J. U. (2021). Karakalpak folk proverbs-the basis of people's wisdom. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(6), 379-384.
3. Nortojeva, M. (2024). Proverbs And Sayings As A Basic Concept Of Paremiology. *European International Journal of Philological Sciences*, 4(04), 26-30.
4. Qaraqalpaq folklori. Kóp tomliq. 1-8 tomlar. – Nókis: Qaraqalpaqstan, 2007.
5. Sameer, I. H. (2016). A cognitive study of certain animals in English and Arabic proverbs: A comparative study. *International Journal of Language and Linguistics*, 3(5), 133-143.
6. Айымбетов Қ. Халық даналығы. Нөкис, «Қарақалпақстан», 1968.
7. Мақсетов Қ. Қарақалпақ фольклористикасы. Нөкис, «Қарақалпақстан», 1989.